

Intervju

Razgovarao: NENAD RIZVANOVIĆ

Etnomuzikologinja i antropologinja Ana Hofman, koja radi na ljubljanskom Institutu za kulturne in spominske študije Slovenske akademije znanosti in umetnosti, bavi se temama glazbe i aktivizma u postsocijalističkim društvima. U fokusu su njezina novijeg istraživačkog rada zborovi koji pjevaju partizanske pjesme. Svojom knjigom "Novi život partizanskih pesama" (Biblioteka XX vek, 2016) nametnula se kao vodeća istraživačica novog vala zbornog pjevanja, o čemu govori i njezina nova knjiga "Socialism Now: Singing activism after Yugoslavia", koju je sredinom svibnja ove godine objavio Oxford University Press i koja će uskoro izaći i u hrvatskom prijevodu. Svoju prvu knjigu, "Staging Socialist Femininity", objavila je još 2011. godine. Sudjelovala je na konferenciji "Partizanska umjetnost - kako misliti, kako se sjećati", koja se od 14. do 17. svibnja ove godine u Zagrebu održavala u sklopu 18. Subversive Festivala.

Na konferenciji "Partizanska umjetnost - kako misliti, kako se sjećati" vidjeli smo tridesetak izlaganja u širokom tematskom rasponu, od Prvog kongresa kulturnih radnika u Topuskom do partizanskog filma ili stripa. Iznenađuje li vas raznovrsnost izlaganja i kako ocjenjujete njihovu kvalitetu?

- Skup je okupio zaista širok spektar istraživačica i istraživača koji se bave ovom temom iz različitih perspektiva. Upravo je ta interdisciplinarnost odlikovala i samu partizansku umjetnost, gdje se većina kulturno-umjetničkih aktivnosti odvijala u interakciji. Za to je najbolji primjer upravo kongres u Topusku, ali i ostali kongresi kulturnih radnika koji su održani po Jugoslaviji, s ciljem da se stečevine kulturno-umjetničke i prosvjetne aktivnosti u NOB-u prodiskutiraju u širem znanstvenom i društvenom kontekstu. Ali, kako smo i sami zaključili na zatvaranju skupa, ovo je tek početak. Otvorena su brojna pitanja i teme kojima ćemo se - nadam se - vraćati iz novih kutova i s novim pitanjima, čemu se posebno radujem.

Politički i ideološki karakter partizanske umjetnosti oduvijek je bio očigledan i neosporan, no na konferenciji smo čuli da su umjetnici sami slobodno stvarali poetiku i kanon partizanske umjetnosti, odnosno da se država svojim mehanizmima nije miješala u njihov rad.

- U posljednja se tri desetljeća na ovim prostorima ukorijenila teza o represivnoj socijalističkoj državi i njenoj kulturnoj politici, ali takvo viđenje više govori o sadašnjem trenutku i njegovim ideološkim potrebama. Ovakvi stavovi rezultat su ne samo negiranja ovog nasljeđa nego i nemogućnosti da se složeno historijsko iskustvo jugoslavenskog socija-

Ana Hofman sudjelovala je na konferenciji "Partizanska umjetnost - kako misliti, kako se sjećati" koja se od 14. do 17. svibnja ove godine u Zagrebu održavala u sklopu 18. Subversive Festivala

RAZGOVOR S
ETNOMUZIKOLOGINJOM I
ANTROPOLOGINJOM

Ana Hofman

Ono što me je istinski zateklo bio je trenutak kada se repertoar partizanskih pjesama, dotad prisutan uglavnom u komemorativnim okvirima, preselio na ulice, kada je zbor sišao s bine među ljude

U posljednja tri desetljeća na ovim se prostorima ukorijenila teza o represivnoj socijalističkoj državi i njenoj kulturnoj politici, ali takvo viđenje više govori o sadašnjem trenutku i njegovim ideološkim potrebama

lizma gleda izvan hladnoratovske zapadno-liberalne mantre o represivnoj državi. Iako se često govori o pretjeranom naglašavanju specifičnosti jugoslavenskog socijalističkog projekta, ipak je važno shvatiti nijanse. Uspriko pokušajima, nije moguće delegitimirati sve što je taj sistem

Mladi jasno osjećaju razorne posljedice globalnog neoliberalnog kapitalizma. Taj sistem nije po mjeri čovjeka i kolektiva. U takvom kontekstu partizanska umjetnost, koja nastaje iz kolektiva i za kolektiv, kao izraz težnje ka društvu jednakosti, dobiva novu snagu

omogućio kroz princip društvene vlasništva, izgradnju ozbiljne infrastrukture i brige za kulturno-umjetnički život. To je omogućilo otvaranje prostora za najrazličitije prakse - uključujući i partizanski strip, pop pjesme ili čak i festivale posvećene ovoj tematici.

U svojoj knjizi pišete da protokoli nasljeđa interpretiraju sporne ostatke prošlosti tako da ih ili prikrivaju ili odstranjuju politički nekorektne sadržaje. Je li "spornost" ili "politička nekorektnost" jedan od povoda zbog kojih je mladim istraživačima partizanska umjetnost postala tako atraktivna?

- Istaknula bih dva uzajamno povezana razloga: mladi vrlo jasno osjećaju razorne posljedice globalnog neoliberalnog kapitalizma u kojem živimo, posebno ovdje, na njegovoj poluperiferiji. Taj sustav nije po mjeri čovjeka i kolektiva. U takvom kontekstu partizanska umjetnost, koja nastaje iz kolektiva i za kolektiv, kao izraz težnje društvu jedna-

kosti, dobiva novu snagu. Drugi je razlog reakcija na odsutnost osjećaja perspektive i zamišljanja bolje budućnosti. Kao revolucionarni pokret, partizanska borba vidi budućnost i otvara nova polja mogućeg. Upravo vjera da se svijet može radikalno mijenjati i stvarati iznova vraća ovom nasljeđu aktualnost. Kako je rekao Victor Hugo: "Nijedna sila na svijetu ne može zaustaviti ideju čije je vrijeme nastupilo".

Partizanske pjesme nastajale su u partizanskim jedinicama na oslobođenim teritorijima, a obuhvaćale su narodne, radničke i revolucionarne pjesme iz vremenski različitih razdoblja (pjesme seljačkih buna, Francuske i Oktobarske revolucije, Španjolskog građanskog rata itd), kao i nove kolektivne i autorske pjesme (Milan Apih, Matej Bor ili Nikola Hercigonja). Može li se govoriti o nekom jedinstvenom žanru partizanske pjesme?

- Ako žanr promatramo kao estetsku formu, partizanske pjesme mu izmiču. Ali ako ga shvatimo kao simbolički repertoar - kako to čini kolega Eric Drott - onda ove pjesme definira poveznica s određenim historijskim društveno-političkim kontekstom ili događajem u badiouovskom smislu. To su revolucije, momenti radikalnih društvenih promjena ili stvaranja novih oblika društvene organizacije. Ipak, pri tome ne smijemo zaboraviti kako ove pjesme nastaju, izvode se i slušaju, jer velik dio stvaralaštva NOB-a nastaje kao rezultat kolektivnog izraza naroda u borbi i revoluciji. Stoga i naslov partizanskih pjesmarica Naše pjesme, gdje se ideja autorstva u smislu individualnog autora - obično školovanog umjetnika - zamagljuje. U središtu je upravo prožimanje narodnog stvaralaštva neškolovanih seljaka i radnika i obrazovanih umjetnika, amaterskog i profesionalnog, muzičkih idioma iz različitih krajeva Jugoslavije i svijeta, i različitih historijskih konteksta.

Zanimljiva je i pomalo neočekivana vaša napomena da istraživačice i istraživači nakon Drugog svjetskog rata nisu sustavno snimali ni arhivirali partizanske pjesme na terenu niti da su kulturne i znanstvene institucije ozbiljnije poticale na prikupljanje i očuvanje partizanskih pjesama. Pišete da čak nije bilo ni posebnog znanstvenog interesa za ovu temu. Kako je to bilo moguće?

Istraživanja su postojala, ali su bila fragmentizirana. Nije bilo koordiniranog prikupljanja partizanskih pjesama na terenu, niti sveobuhvatnih jugoslavenskih studija koje bi pružile širu, komparativnu sliku muzičkih aktivnosti u NOB-u. Jelka Vukobratović je na konferenciji, na primjer, pokazala kako se bilježenje partizanskih pjesama odvijalo samo u okviru prikupljanja ostale etnomuzikološke građe. Danas se još uvijek osjeća potreba da se ovo nasljeđe vrednuje iz vizure "visoke" umjetnosti i da se procjenjuje njegova kvaliteta često zanemarujući temeljnu promjenu koju je NOB donio - otvaranje prostora za participaciju širih narodnih masa u kulturno-umjetničkom životu. U svojim istraživanjima najviše naglašavam upravo promjenu materijalnih uvjeta umjetničke proizvodnje: umjetnost više nije bila rezervirana za privilegirane. Nisu partizani samo pjevali pjesme - oni su ih i pisali. I nisu to činili samo neuki seljaci, nego i profesionalni kompozitori koji su stvarali u duhu narodne muzike kako bi se približili masama. To prepletanje - između profesionalnog i amaterskog, organiziranog i spontanog - ne smijemo izgubiti iz vida kod suvremenih interpretacija i valorizacija ovog nasljeđa.

Nakon 1991. partizanske pjesme bile su prokazane kao nepodesan i ideološki kontaminiran muzički sadržaj. Jeste li bili iznenađeni kad se na prvim protestima u Sloveniji, a poslije i na protestima u drugim zemljama u regiji, počele ponovno pjevati pjesme kao što su "Padaj silo i nepravdo" ili "Po šumama i gorama"?

U slovenskom kontekstu, pogotovo u Primorskoj, partizanske pjesme nikada nisu sasvim nestale iz javnog prostora, čak ni tijekom 1990-ih. Zato njihov povratak na proteste možda i nije bio sasvim neočekivan. Ali ono što me je istinski zateklo bio je trenutak kada se taj repertoar, dotad prisutan uglavnom u komemorativnim okvirima, preselio na ulice - kada je zbor sišao s pozornice među ljude. I upravo u toj gesti leži snaga tih pjesama. Njihovo se značenje ne iscrpljuje u tekstu i melodiji, nego se obnavlja kroz to tko ih pjeva, gdje, kada i kako. Ako biste pitali same članice zborova, one bi rekly da su ih pjesme same pronašle, da su progovorile iz društvene stvarnosti u kojoj su se ponovo prepoznale.

Nekad viđeniji član Pankrta Grega Tomc tvrdi da je zborско pjevanje prevladano, da se ne može smatrati ni kulturnim buntom ni društvenom kritikom, niti da novooznanovani zborovi donose nešto

novu. Tomca je stvarnost bezbroj puta demantirala, no zanimljivo je da i vi u "Novom životu partizanskih pjesama" konstatirate da zbornsko pjevanje nije nova forma niti da su partizanske pjesme novi muzički izraz. Što bi onda partizanske pjesme danas moglo činiti tako aktualnim?

- Kad govorimo o "novom", ne mislim da to nužno znači formu ili žanr. Ponekad je upravo anarhizam politički najpotentniji. Da se nešto što djeluje zastarjelo, pa čak i neprikladno, vrati kao neka vrsta intervencije u sadašnjost. Zbornsko pjevanje koje me zanima ne počiva na tradicionalnoj podjeli uloga - dirigent i zbor, proba i nastup, sluh i odsutnost sluha ili pjevačkog talenta. U tim se kolektivima brišu granice između umjetničkog i društvenog, između izvođača i publike. Zbor postaje prostor udruživanja, samorganiziranja, političkog izraza i zajedničkog učenja. I to je ono što je zaista novo.

Jasno je da partizanske pjesme ne mogu biti zaštićene naprosto zato što su najčešće internacionalnog podrijetla, no bi li slovensko ministarstvo kulture, primjerice, moglo zaštititi partizanske pjesme koje su neosporno slovenske, poput "Bilećanke" ili "Hej brigade"?

- Što jednu pjesmu čini "slovenskom", "hrvatskom" ili "francuskom"? Jesu li pjesme iz Španjolskog građanskog rata - španjolske? Meni ovakve dileme otvaraju pitanje jesmo li uopće u mogućnosti misliti i djelovati izvan kategorija nacionalnog. UNESCO-ovi su protokoli, nažalost, zasnovani na ovakvim konstrukcijama, ali to ne znači da ih moramo slijepo pratiti. Ako govorimo konkretno: "Bilećanka" je nastala u logoru u Bilećki, imala je istovremeno slovensku i srpsko-hrvatsku verziju. Ne vjerujem da bi se njezin autor Milan Apih složio s time da pjesma pripadne samo jednoj naciji. "Hej brigade" se također pjevala u jedinicama i na oslobođenim teritorijima bez obzira na nacionalnu pripadnost.

U Hrvatskoj je veliko zanimanje izazvala odluka slovenskog ministarstva kulture da zaštiti "pjevanje partizanskih pjesama". Slovenija je, dakle, zaštitila pjevanje partizanskih pjesama kao suvremenu praksu čuvanja partizanskog nasljeđa. Očekujete li da će slovenski primjer potaknuti i druge države u regiji da se više potrudu na zaštitu kulturnog nasljeđa NOB-a?

- Službene politike prema nasljeđu NOB-a u postjugoslavenskim državama se razlikuju. U tom smislu, slovenski je primjer važan, ali nije lako prenosiv. Zaštita kulturnog nasljeđa NOB-a je važna, ali ne kao puka muzealizacija odvojena od konkretne društvene stvarnosti. Možda bi trebalo krenuti od obrazovnog procesa i načina na koji se ovi sadržaji uvode u školski program upravo kroz razvijanje kritičkog mišljenja i shvaćanja današnjice. Iskustvo NOB-a u tom je smislu i dalje neprocjenjivo kao model kolektivne borbe za pravednije društvo. □

Artisti & akrobati

Svake posljednje subote u mjesecu naš glazbeni kritičar piše o velikim, a često i neprepoznatim, umjetnicima

ALEKSANDAR DRAGAŠ

VALERIE JUNE

Kakva nepravda. Ni stoti dio popularnosti Beyonce ili Nicki Minaj

Teško je reći da Valerie June (43) nije uspjela u životu jer nakon prvog pravog albuma "Pushin' Against A Stone" (2013.), u produkciji Dana Auerbacha iz The Black Keysa, za gošću su je u Hyde Parku iste godine zvali Rolling Stones, a nastupala je i s Williejem Nelsonom, Neilom Youngom, Daveom Matthewsom i Jackom Johnsonom. 2017. godine i Bob Dylan ju je ubrojio u omiljene izvođače. Eto, prošlo je već dvanaest godina otkako sam pisao da se u pjesmama s "Pushin' Against A Stone" - o egzistencijalnim i ljubavnim nedaćama, naizgled jednostavnim i uglavnom sazdanim oko njezine gitare i glasa - Valerie June predstavlja kao osobena pjevačica koju je vrlo lako razlikovati od drugih i trajno upamtiti, sugerirajući da bi se pred njezinim glasom trebali klanjati kao što smo se klanjali pred glasom i pjesmama tada već pokojne Amy Winehouse. Fasciniralo me i što je Valerie s tako malo instrumenata i s tim divnim glasom u kojem kao da je utjelovljena povijest afroameričke glazbe tako uspješno stopila srž bluesa, soula, apalačijanske, bluegrass, country, folk, gospel i afrobeat glazbe. Bilo je to klupko koje je nemoguće razmrsiti, baš poput njezinih bujnih dreadlocks pletenica spram kojih čak i pokojni Bob Marley djeluje poput pomalo proćelavog muškarca.

Prije "Pushin' Against A Stone" Valerie je objavila i dva samizdat albuma, a karijeru je započela tako što je njezin otac, preminuo 2016. godine, lijepio plakate za njezine koncerte po Tennesseeju gdje je radio kao koncertni promoter, uglavnom za gospel izvođače, ali i za Bobbyja Womacka i Princea, premda je zapravo bio građevinar. Ipak, otac ju je zarazio gospelom, a Valerie se iz Jacksona početkom 21. stoljeća preselila u Memphis u potrazi za glazbenom perspektivom. S već odavno bivšim mužem imala je duo Bella Sun, a na MTV dospjela 2009. godine, ali ne kao zvijezda, nego u emisiji "5\$ Cover" posvećenoj glazbenicima koji jedva krpaju kraj s krajem. Prava vrata glazbene karijere otvaraju joj se tek kad ju je prijatelj upoznao s Danom Auerbachom koji ima sluha za neetablirane, ali suštinski velike afroameričke kantautore i kantautorice.

Uvezivanje žanrova

Rezultat je bio osjećajan debi "Pushin' Against A Stone", da bi četiri godine kasnije "The Order Of Time" bio je jedan od najhvaljenijih albuma 2017. godine. Valerie je osvajala glasom u rangju Eryke Badu i pokojne Amy Winehouse, pjesmama kakvih se ne bi posramili ni Van Morrison ni Lucinda Williams, a s gitarom u rukama

PROFIMEDIA

podsjecala je i na Tracy Chapman. U fanove su se uvrstile i bivša prva dama Michelle Obama i Norah Jones, koja joj je nakon zajedničke turneje gostovala na albumu. Ono što me fasciniralo u tim pjesmama Valerie June, fokusiranoj na protočnost vremena i iscjeljenje duše, bila je njezina sposobnost da uvezuje crnačke i bjelačke žanrove po zaboravljenim recepturama iz 60-ih godina prošlog stoljeća; kada nikome nije bilo čudno da crnoputi soul "shouter" Otis Redding obrađuje Stonese ponikle na crnačkom bluesu ili da se irskog barda Vana Morrisona percipira kao jednog od najupečatljivijih soul i rhythm & blues pjevača, a Jimija Hendrixa kao (crnog) boga (bjelačke) rock gitare.

Nažalost, masovna publika ostala je imuna na njezine čari pa Valerie June ni s narednim albumom "The Moon And Stars: Prescriptions For Dreamers" (2021.), osmišljenom poput kozmičkog putovanja "stare duše" afroameričke glazbe, nije ugrabila ni stoti dio popularnosti jedne Beyonce ili Nicki Minaj. Jednostavno, afroamerička glazba putovala je nekim drugim kolosijekom od onog kojim je putovala Valerie June. Pjesma "Fallin'" nije 2021. godine dobacila ni do dvadeset tisuća pregleda na YouTubeu, dok je "Call Me A Fool" u suradnji sa soul veterankom Carlom Thomas zabilježila tek dvije tisuće preslušavanja. Sramotno, no takva su vremena pa slično prolazi i folk & blues kantautorica Rhiannon Giddens s kojom Valerie također dijeli niz osobina. Žalostno, jer njih dvije bi trebalo tretirati poput nacionalnog blaga Amerike, pisao sam tada, a ništa se neće promijeniti ni sada, kad je Valerie June objavi-

Osvajala je glasom u rangju Eryke Badu i Amy Winehouse, pjesmama kakvih se ne bi posramili ni Van Morrison ni Lucinda Williams

la novi album "Owls, Omens And Oracles". Na top-listama, nažalost, nema mjesta za takve pjevačice pa Valerie June ne može dobiti ni do popularnosti kakvu su svojedobno uživale Erykah Badu, Lauryn Hill i Macy Gray ili Tracy Chapman i Joan Armatrading ili Nina Simone, Aretha Franklyn i Carla Thomas ili Bessie Smith i Ma Rainey.

Znaci i proročanstva

Kad bih parafrazirao naslov njezina novog albuma, mogao bih reći da su to "znaci i proročanstva" još katastrofalnijih vremena koja nam slijede, kako to možda zaključuje mudra "sova" po imenu Valerie June čiji najveći uspjeh ostaje što je album "Pushin' Against A Stone" dobacila do praga američke Top 40 liste najprodavanijih albuma. Srećom, narav albuma "Owls, Omens And Oracles" u produkciji kantautora M. Warda posve je drugačija, odnosno vrlo pozitivna, optimistična, zaigrana pa čak i vesela jer već nam u prvoj pjesmi "Joy, Joy!" Valerie poručuje da, unatoč svemu, potražimo radost u svojoj duši dok u odjavnoj "Love And Let Go" priznaje da je u ime ljubavi spremna pustiti sve, pa i otpustiti grijehe, možda i muža od kojeg se davno razvela. Između te dvije skladbe nalazi se još dvanaestak krasnih soul, gospel, R&B i srodnih pjesama o ljubavi, malim životnim radostima, o tome zašto uvijek valja slijediti svoj put i povezanosti s prirodom u kojoj Valerie otkriva ono božansko više nego u bilo kojoj crkvi. U biti, "Owls, Omens And Oracles" je povezivanje Valerie s onim spiritualnim u sebi, ali na neki osoben način koji iz nekog razloga meni govori više od bilo koje religije, da bi u "My Life Is A Country Song" zaključila da je njezin život tek poput country pjesme. Eh, moja draga Valerie, da samo znaš koliko sam to puta pomislio za svoj život i koliko žarko želim da o tome porazgovaramo nakon nekog tvog koncerta. Nažalost, to je samo san, ali barem sam radostan što mogu uživati u tvom divnom novom albumu. □